

**DEZBATERI ISTORIOGRAFICE PRIVIND POZIȚIA ȘI
STRATEGIILE PAPEI PIUS AL XII-LEA VIZAVI DE
EXTERMINAREA EVREILOR DE CĂTRE REGIMUL NAZIST**
**Historiographical Debates Concerning the Position and Strategies of Pope
Pius the XIIth Regarding the Extermination of Jews by the Nazi Regime**

Adina-Elena ȘERBAN

Abstract: *The attitude of Pope Pius XII towards the „Jewish Problem” during the Second World War was and still remains a controversial subject. By presenting a series of events when, with the encouragement and support of Pope Pius XII, Catholic churchmen and institutions saved a considerable number of Jews, this paper aims to remove the negative image that has been built around the Pope. Moreover, our main argument is that taking in account that every time Nazism was attacked or condemned, the National Socialists responded by retaliation, Pope Pius shall not be accused of silence and indifference. We think that refraining from taking a public stand against the Nazi regime and its persecutions was a clever strategy of Pope Pius XII, who succeeded to save 860,000 Jewish lives.*

Key words: Pope Pius XII, pontifical diplomacy, Nazi regime, Holocaust, help for Jews.

Papa Pius al XII-lea, născut Maria Giuseppe Giovanni Eugenio Pacelli, este una dintre cele mai controversate figuri ale Bisericii Catolice datorită atitudinii adoptate cu privire la atrocitățile comise de naziști împotriva evreilor în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Poziția Papei față de Holocaust este amplu discutată, opiniile cu privire la acest subiect găsindu-se uneori la poli opuși: pe de o parte, Papa Pius al XII-lea este acuzat că nu a denunțat public atrocitățile la care erau supuși evreii de către naziști, ajungându-se până în punctul în care Papa să fie numit antisemit; pe de cealaltă parte Papei Pius al XII-lea i se recunosc eforturile întreprinse pentru salvarea evreilor, ba mai mult, se consideră că a făcut mai mult decât orice altă ființă umană pentru a salva evreii. Jenő Levai, cel mai cunoscut istoric evreu din Ungaria care a studiat Holocaustul, a declarat că e o „ironie deosebit de regretabilă faptul că persoana din toată Europa ocupată, care a făcut mai mult decât oricine altcineva pentru a opri crima îngrozitoare și a atenua consecințele sale este astăzi făcută țap ispășitor pentru eșecurile altora”.¹

Prezenta lucrare pornește de la ipoteza că Papa Pius al XII-lea este acuzat pe nedrept de antisemitism și inacțiune în ceea ce privește combaterea atrocităților naziste și își propune să pledeze pentru nevinovăția suveranului pontif. Astfel, prezentul articol are menirea de a identifica unele din criticile aduse Papei Pius al XII-lea cu privire la problematica Holocaustului și să aducă dovezi concrete pentru a le combate. În vederea îndeplinirii acestor obiective, vom analiza studiile întreprinse până la momentul actual în ceea ce privește atitudinea Papei Pius al XII-lea cu privire la Holocaust. De asemenea, vom prezenta principalele măsuri și

¹ „How a Strategy of Silence Saved Thousands of Jews”, în *A ZENIT Daily Dispatch*, New York, 25 Mai 2010, <http://www.ewtn.com/library/chistory/zstratp12.htm>, accesat în 11.01.2014, ora 12:40.

Historiographical Debates Concerning the Position and Strategies of Pope Pius the XIIth Regarding the Extermination of Jews by the Nazi Regime", *Astra Sahvensis*, III, 5, 2015, p. 136-145
 acțiuni desfășurate de Sfântul Scaun în Italia, Polonia, Slovacia, Croația și Ungaria pentru a veni în ajutorul evreilor persecutați.

Criticile la adresa Papei Pius al XII-lea își au fundamentele în piesa de teatru scrisă de germanul Rolf Hochhuth *The Deputy*, în cartea istoricului evreu Saul Friedlander, *Pius XII and the Third Reich: A Documentation* și în lucrările lui Guenther Lewy și Carlo Falconi. Aceste convingeri negative sunt întărite și prin lucrarea *Hitler's Pope*, scrisă în 1999 de către jurnalistul britanic John Cornwell, care îl acuză pe Papă că ar fi legitimat regimul nazist prin încheierea Concordatului din 1933, că nu a făcut și vorbit îndeajuns împotriva Holocaustului, că a subordonat opoziția față de regimul nazist obiectivului de a crește și centraliza puterea Papalității și că era antisemit.²

De asemenea, Muzeul Yad Vashem, dedicat istoriei Holocaustului, a contribuit la imaginea negativă conturată în jurul Papei prin legenda de sub fotografia lui Pius al XII-lea, un text care sugera că „slujitorul lui Dumnezeu, nu a denunțat rasismul și antisemitismul, nu a protestat cu privire la ceea ce nașistii făceau împotriva evreilor și nu a intervenit atunci când au fost deportați de la Roma”.³ Totuși, în 2009, s-a întrevăzut o oarecare schimbare cu privire la concepția promovată de acest muzeu, când titlul textului fost modificat din „Pius XII și Holocaustul” în „Vaticanul și Holocaustul”, iar fraza privind Concordatul din 1933, „acest lucru a însemnat recunoașterea regimului nazist rasist”, a fost schimbată în „cu scopul de a păstra drepturile catolicilor din Germania”.⁴

Tot mai multe voci însă, susțin că aceste critici sunt total nefondate și că „nimic nu reiese din documente care să justifice acest stereotip a lui Pacelli ca antisemit”.⁵ Ba mai mult, Papa Pius al XII-lea printr-o combinație „de presiuni diplomatice, critică atentă dar susținută, menținând în același timp și o neutralitate esențială în Europa sfâșiată de război, precum și acțiuni directe prin intermediul nunțiilor săi și Bisericilor locale acolo unde a fost posibil, a salvat sute de mii de vieți evreiești”.⁶ De asemenea, în ceea ce privesc concluziile autorilor critici menționați anterior, acestea au fost invalidate prin

² Michael Phayer, „The Catholic Church and the Holocaust, 1930-1965”, Bloomington, Indiana University Press, 2000, p. xii-xiii, în *Hitler's Pope-Wikipedia*, http://en.wikipedia.org/wiki/Hitler's_Pope#cite_note-1, accesat în 16.01.2014, ora 15:30.

³ Sergio Mora, „Yad Vashem Changes Reference to Pius XII: New Text Notes Church's Efforts to Save Jews”, în *A ZENIT Daily Dispatch*, Rome, 2 July 2012, <http://www.ewtn.com/library/chistory/zyadvashp12.htm>, accesat în 20.12.2013, ora 12:50.

⁴ Maurizio Fontana, „Pius XII Altered in History: Panel at Yad Vashem changed”, în *L'Osservatore Romano*, 18 July 2012, p. 10, <http://www.ewtn.com/library/chistory/alterhistP12.htm>, accesat la 20.12.2013, ora 15:45.

⁵ Andrea Galli, „A Brave Helmsman : Pius XII according to the Canadian historian Robert Ventresca- Recovering the reputation of a great man through scholarship”, în *L'Osservatore Romano*, 29 May 2013, p. 14, <http://www.ewtn.com/library/chistory/helmsmanp12.htm>, accesat la 20.12.2013, ora 14:20.

⁶ Robert P. Lockwood, „The Catholic Church and the Holocaust, 1930-1965- Book Review”, în *Catalyst*, Ediția Noiembrie, 2000, <http://www.catholicleague.org/the-catholic-church-and-the-holocaust-1930-1965/>, accesat la 16.10.2014, ora 12:50.

publicarea a 11 volume (*Acts and Documents of the Holy See Relative to the Second World War*) care descriu relațiile Vaticanului cu guvernele beligerante și asistența acordată victimelor războiului.

Numeroși istorici susțin că în niciun caz Pius al XII-lea nu poate fi acuzat de susținerea și legitimarea regimului nazist, deoarece acesta a fost un opozant fervent al nazismului. Încă dinainte de a fi papă, Eugenio Pacelli a contribuit la elaborarea enciclicei care condamna nazismul, *Mit brennender Sorge*, iar „din cele 44 de discursuri pe care Nunțiul Pacelli le-a făcut pe teritoriul german între 1917 și 1929, cel puțin 40 conțineau atacuri asupra nazismului sau condamnări ale doctrinelor lui Hitler”.⁷ O dovadă incontestabilă a greutateii opoziției papale față de regimul nazist o constituie chiar atitudinea lui Hitler cu privire la Sfântul Scaun: Hitler dorea să îl destituie pe Papa Pius al XII-lea, să-și numească propriul papă „marionetă” și să mute administrația Vaticanului în Germania.⁸ Mai mult decât atât, în vederea atingerii acestui obiectiv, în 1943 a ordonat elaborarea unui plan pentru a invada Vaticanul, răpirea papei, profitarea de activele Vaticanului și eliminarea Curiei Romane.⁹

Ignorarea și nepăsarea față de soarta evreilor este infirmată, la rândul ei, de nenumărate documente care atestă că Papa Pius al XII-lea a avut contribuții considerabile în înființarea statului modern Israel¹⁰ și că „pe parcursul anilor de persecuție, relațiile dintre conducătorii comunităților evreiești și Vatican au fost din ce în ce mai frecvente și mai intense”.¹¹ Istoricul Dimitri Cavalli, în articolul *The Good Samaritan: Jewish Praise for Pope Pius XII* prezintă numeroase evenimente în care papa a primit mulțumiri și omagii de la evrei, organizații și ziare evreiești în timpul și după cel de-al Doilea Război Mondial. Potrivit istoricului, aceste omagii reprezintă mărturiile ale eforturilor suveranului pontif și demonstrează că acuzațiile că Papa Pius al

⁷ „Pius XII and the Jews during World War II-Falsely accused of having remained silent during the Holocaust, Pope Pius XII did more than any other human being to save Jews”, în *Michael*, Ediția Mai-Iunie-Iulie, 2002, <http://www.michaeljournal.org/piusXII.htm>, accesat la 12.01.2014, ora 15:10.

⁸ Fr. William Saunders, „Did Pius XII Remain Silent?”, în *The Arlington Catholic Herald*, 14 aprilie 1994, <http://www.ewtn.com/library/answers/piusjews.htm>, accesat la 11.01.2014, ora 11:45.

⁹ „How a Strategy of Silence Saved Thousands of Jews”, în *A ZENIT Daily Dispatch*, New York, 25 Mai 2010, <http://www.ewtn.com/library/chistory/zstratp12.htm>, accesat la 11.01.2014, ora 14:40.

¹⁰ „Documents: Pius XII Favored a Jewish Homeland in Palestine- Foundation Continues to Unearth Testimony That Pius Was in No Way Hitler's Pope”, în *A ZENIT Daily Dispatch*, New York, 8 March 2012, <http://www.ewtn.com/library/chistory/zjwpa12.htm>, accesat la 19.12.2013, ora 14:23.

¹¹ „Holy See and the Jewish Question”, în *A ZENIT Daily Dispatch*, Rome, 17 Noiembrie 2007, <http://www.ewtn.com/library/chistory/zholyseejews.htm>, accesat la 11.01.2014, ora 18:10.

Historiographical Debates Concerning the Position and Strategies of Pope Pius the XIIth Regarding the Extermination of Jews by the Nazi Regime", *Astra Sahvensis*, III, 5, 2015, p. 136-145
 XII-lea ar fi fost un colaborator al autorităților naziste și indiferent față de exterminarea evreilor apar complet nejustificate și nedrepte.¹²

De altfel, nici acuzațiile privind „tăcerea” Sfântului Scaun la adresa persecuției evreilor nu au justificare, potrivit istoricilor. Ribbentrop, ministrul german de externe a declarat: „Eu știu că am avut proteste de la Vatican, că am avut un birou întreg plin de proteste”.¹³ Un alt argument ce demontează „tăcerea” papei îl reprezintă mesajul de Crăciun din 1942, în care Papa Pius al XII-lea a denunțat în mod specific exterminarea evreilor: „sutele de mii de persoane care, fără vreo vină personală, uneori numai din cauza naționalității sau a rasei, sunt destinate la moarte sau la o nimicire progresivă”.¹⁴ Editorialul *The New York Times* chiar preciza atunci că: „Vocea Papei Pius al XII-lea este o voce singuratică în liniștea și întunericul ce învăluie Europa acest Crăciun [...] El este cam singurul conducător rămas pe continentul Europa care îndrăznește să ridice vocea”.¹⁵

De asemenea, Papa Pius al XII-lea intenționa să publice o denunțare a atrocităților nazismului în jurnalul Vaticanului, *L'Osservatore Romano*, dar, datorită întâmplărilor din Olanda, chiar el a ars draftul spunând: „Dacă protestul episcopilor olandezi a costat viața a 40.000 de oameni, intervenția mea ar conduce cel puțin 200.000 de oameni la moarte. Iar acest lucru nu-l pot face, nu mi-l pot îngădui. De aceea mai bine tac în public și continui să fac tot posibilul pentru aceste fapte nevinovate, în ascuns, cum am făcut și până acum”.¹⁶ Politica oficială nazistă a fost răspunderea cu represalii la acțiunile împotriva nazismului. Olanda este dovada incontestabilă. În aceste condiții, Papa Pius al XII-lea a fost nevoit să recurgă la diferite strategii și tactici astfel încât să poată maximiza eforturile bisericii și să minimizeze reacția nazistă. Într-adevăr, au existat momente în care suveranul pontif a utilizat tactica tăcerii, dar eforturile sale pro-evreiești au continuat neîncetat. Potrivit cercetătorului Maurizio Fontana, această „neutralitate” a Sfântului Scaun a împiedicat măsuri mai drastice împotriva Vaticanului și instituțiilor Bisericii din toată Europa, permițând astfel un număr considerabil de activități secrete de salvare la diferite niveluri ale Bisericii.¹⁷ În principal prin furnizarea de certificate de naștere false, deghizări religioase și păstrarea în siguranța mănăstirilor, papa a supravegheat eforturile care au ajutat la

¹² Dimitri Cavalli, „The Good Samaritan: Jewish Praise for Pope Pius XII”, în *Inside the Vatican*, Octombrie 2000, pp: 72-77, <https://www.ewtn.com/library/issues/pius12gs.htm>, accesat la 19.12.2013, ora 14:43.

¹³ Michael O'Carroll C.S.Sp., „Saviour Of The Jews”, în *The Irish Family*, 3 Februarie 1995, <http://www.ewtn.com/library/answers/pius12jw.htm>, accesat la 11.01.2014, ora 19:00.

¹⁴ „Pius XII and the Jews during World War II-Falsely accused of having remained silent during the Holocaust, Pope Pius XII did more than any other human being to save Jews”, în *Michael*, Ediția Mai-Iunie-Iulie, 2002, <http://www.michaeljournal.org/piusXII.htm>, accesat la 12.01.2014, ora 14:45.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Maurizio Fontana, „Pius XII Altered in History: Panel at Yad Vashem changed”.

salvarea a sute de mii de evrei de la deportarea în lagărele de exterminare naziste.¹⁸ Conform arhivelor israeliene, „*programele de ajutorare papale au salvat cel puțin 860.000 de evrei, mai mult decât orice altă agenție sau organizație*”.¹⁹

Nu poate fi contestat faptul că Papa Pius al XII-lea a avut un rol crucial în salvarea evreilor din Italia. De asemenea, „*erau anumite teritorii care au avut de suferit controlului Reich-ului într-un grad diferit și în care Sfântul Scaun avea posibilitatea de a-și exercita influența și de a contracara proiectele guvernului din Berlin. Acesta a fost cazul statelor aliate sau sateliților Axei: Slovacia, Croația, România și Ungaria.*”²⁰

Acțiunile întreprinse pentru salvarea evreilor din Italia:

Documente din arhivele Oficiului de Servicii Strategice declassificate la câțiva ani după promulgarea Legii privind divulgarea Crimelor de Război Naziste atestă că Forțele Aliate au intrat, la data de 6 octombrie 1943, în posesia unei cablograme, *Personal. Pentru Führer și ministrul Reich-ului*, care dezvăluia planul secret a lui Hitler de a deporta 8.000 de evrei din Roma în câmpurile de concentrare germane pentru a fi exterminați.²¹ Activitatea Sfântului Scaun din acea perioadă indică faptul că și Vaticanul a aflat despre respectivul plan. Prin intermediul Mons. Giovanni Battista Montini, Papa Pius al XII-lea, a dat instrucțiuni Superiorului General al Societății Inimii Sacre, Manuela Vicente, să asigure locuri adecvate de refugiu în casele religioase pentru evreii persecutați. Astfel au început adăpostirile și protecția evreilor, punându-se accentul pe caracterul secret al acestor operațiuni.²²

La o lună și jumătate după ocuparea Romei, în 16 Octombrie 1943, SS a ordonat o razie asupra evreilor. În aceeași zi, Sfântul Scaun a luat atitudine. Nicolaus Kunkel, fost ofițer de armată german declara că „*am avut impresia că acțiunea SS a fost amânată până când cei mai mulți evrei au ajuns la siguranță [...] doar 1.000 din cei 8.000 sau 9.000 de evrei au fost arestați de SS*”.²³

Când arestările au început dimineața devreme în 16 octombrie 1943, Papa Pius al XII-lea a făcut mai multe demersuri în vederea opririi germanilor. L-a chemat pe secretarul de stat al Vaticanului, Cardinalul Maglione și l-a instruit pentru a lansa un protest vehement împotriva arestărilor. Cardinalul Maglione l-a avertizat pe

¹⁸ „Pius XII and the Jews during World War II-Falsely accused of having remained silent during the Holocaust, Pope Pius XII did more than any other human being to save Jews”, în *Michael*, Ediția Mai-Iunie-Iulie, 2002, accesat la <http://www.michaeljournal.org/piusXII.htm>, accesat la 12.01.2014, ora 14:45.

¹⁹ Fr. William Saunders, „Did Pius XII Remain Silent?”.

²⁰ Pierre Blet, *Pio XII e la seconda guerra mondiale*, 1999, p. 223.

²¹ Giovanni Preziosi, „Jewish Families Hidden by Pius XII: The solicitude of Pope Pacelli in the Journal of the House of Villa Lante”, în *L'Osservatore Romano*, 10-17 August 2011, p. 5, <http://www.ewtn.com/library/chistory/jwfamp12.htm>, accesat la 19.12.2013, ora 16:43.

²² *Ibidem*.

²³ LOR, „Most Of Rome’s Jews Were Saved From Hitler’s Final Solution”, în *L'Osservatore Romano*, 24 Ianuarie 2001, p. 11, <http://www.ewtn.com/library/chistory/romejews.htm>, accesat la 11.01.2014, ora 16:20.

Historiographical Debates Concerning the Position and Strategies of Pope Pius the XIIth Regarding the Extermination of Jews by the Nazi Regime", *Astra Sahvensis*, III, 5, 2015, p. 136-145 von Weizsäcker în aceeași dimineață, că papa nu poate să rămână tăcut cu privire al arestarea evreilor. Papa Pius al XII-lea l-a trimis apoi pe nepotul său, Carlo Pacelli, să se întâlnească cu un simpatizant german, Episcopul Alois Hudal, pentru a scrie o scrisoare contactelor sale germane să înceteze imediat arestările. De asemenea, papa l-a trimis pe Generalul Superior Salvatorian, Părintele Pankratius Pfeiffer, să se întâlnească cu guvernatorul militar al Romei, Generalul Stahel și să îl avertizeze că papa va protesta public dacă arestările evreilor nu vor înceta. Generalul Stahel i-a telefonat lui Heinrich Himmler, iar arestările au fost oprite ziua următoare.²⁴

În 25 octombrie 1943, a fost dată o directivă de către Vatican care „le-a dat instrucțiuni pentru a adăposti evreii persecutați de nașiști în toate instituturile religioase, pentru a deschide instituturile și, de asemenea, catacombele”.²⁵ Scrierile din Jurnalul *Villa Lante* sugerează că acest document a fost pregătit încă din 12 octombrie 1943. De asemenea, pentru a evita pericolul unor raiduri ale naziștilor sau ale fasciștilor în mănăstiri și instituturile unde evreii au fost ascunși, Sfântul Scaun a emis notificări în scris în limba germană și italiană declarând că acele clădiri sunt direct dependente de Vatican, pentru a fi aplicate la ușile principale ale proprietăților. Prin urmare, orice căutare sau rechiziție era interzisă.²⁶

Acțiunile Sfântului Scaun în Polonia, Slovacia, Croația și Ungaria:

Papa Pius al XII-lea este criticat că a fost indiferent față de atrocitățile naziste împotriva polonezilor. Totuși, în 1939, de îndată ce vestea despre înaintarea germană în Polonia a ajuns la Roma, suveranul pontif a telegrafiat Nunțului Paccini în Varșovia pentru a încerca să organizeze trecerea evreilor polonezi în Palestina. Între timp, Papa Pius al XII-lea a ordonat Nunțului de la Istanbul, Angelo Roncalli, să pregătească mii de certificate de botez pentru evreii care vor ajunge, în speranța că datorită acestor certificate poliția britanică din Palestina le va permite să intre în țară.²⁷ De asemenea, la data de 18 ianuarie 1940, după ce numărul civililor polonezi morți a fost estimat la 15.000, papa a declarat într-o emisiune: „groașa și excesele de neiertat comise persoanelor neajutorate și fără adăpost au fost stabilite de mărturia ireproșabilă a martorilor oculari”.²⁸

²⁴ „How a Strategy of Silence Saved Thousands of Jews”, în *A ZENIT Daily Dispatch*, New York, 25 Mai 2010, <http://www.ewtn.com/library/chistory/zstratp12.htm>, accesat la 11.01.2014, ora 19:25.

²⁵ Giovanni Preziosi, „Jewish Families Hidden by Pius XII: The solicitude of Pope Pacelli in the Journal of the House of Villa Lante”, p. 5.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Mary Ball Martinez, *The Undermining of the Catholic Church*, Palmdale, Christian Book Club of America, 2007, p. 132.

²⁸ „The Holocaust: Pope Pius XII & the Holocaust”, în *Jewish Virtual Library*, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/anti-semitism/pius.html>, accesat la 12.01.2014, ora 17:35.

În Slovacia legea antisemită este promulgată în 9 septembrie 1941 sub formă de ordonanță. Însărcinatul cu afaceri al Nunțiatunii din Bratislava, Giuseppe Burzio, telegrafiază Vaticanului cu privire la această lege și primește instrucțiuni de a protesta printr-o notă scrisă împotriva noii ordonanțe. De asemenea, în 12 noiembrie, o scrisoare de protest a fost înmănată ministrului Karol Sidor, reprezentantul Slovaciei la Vatican. Cardinalul Secretar de Stat scria că, Sfântul Scaun, cu cea mai mare durere, a luat la cunoștință că în Slovacia, țară majoritar catolică, a fost promulgată o lege rasistă, „*conținând diferite prevederi în contrast direct cu principiile catolice*”.²⁹ Răspunsul la acest protest a fost primit abia în 23 mai 1942, Sfântul Scaun fiind înștiințat că din momentul în care guvernul slovac va rezolva problema ebraică cu deportarea, legea se va revoca.

Odată cu începerea deportărilor, Giuseppe Burzio a fost primul care a înștiințat Vaticanul, în 9 martie 1942, acesta trimițând o telegramă prin care informa despre o deportare de evrei, indierent de sex, vârstă sau religie cu destinația Galizia și Lublino. Ulterior, în 10 martie și nunțul de la Berna, Filippo Bernardi, informează despre deportările din Slovacia și comunică mesajul Organizației Internaționale a Evreilor Ortodocși care transmitea că își pune speranțele în Suveranul Pontif. De asemenea, nunțul din Ungaria, Angelo Rotta, trimite în 14 și 24 martie telegrame prin care era denunțată situația evreilor din Slovacia și era lansat un apel al comunității ebraice din Bratislava.

Din ordinul papei, Cardinalul Maglione „*il convoacă pe ministrul Sidor, rugându-l să intervină cât se poate de repede pe lângă guvern pentru a împiedica orori similare*”.³⁰ În urma acestor demersuri, Giuseppe Burzio anunță printr-o telegramă suspendarea deportărilor datorită intervențiilor Sfântului Scaun. Dar în 25 martie, însărcinatul cu afaceri al Sfântului Scaun la Bratislava comunică, contrar ultimului său raport, că deportarea nu era suspendată, ba mai mult, alte deportări aveau să aibe loc până la evacuarea totală.

În 15 martie, Parlamentul votează o lege constituțională care autoriza deportările, retrăgea cetățenia evreilor și decreta confiscarea bunurilor, iar în 23 martie 1942 Secretariatul de Stat primea răspunsul oficial la protestul Sfântului Scaun din 12 noiembrie 1941, prin care guvernul apăra politica antisemită. Potrivit notei primite, deportările evreilor slovaci, faceau parte dintr-un plan vast, jumătate de milion de evrei trebuind deportați în Europa Orientală. Astfel, Slovacia ar fi fost prima țară din care Germania ar fi luat populație de origine ebraică, guvernul slovac primind permisiunea germanilor pentru a pune creștinii de origine ebraică într-o zonă separată. Se mai specifică faptul că și Ungaria era pregătită pentru a transporta 800.000 de evrei, ce ar fi plasați în Lublino. De asemenea, ministrul de externe justifica evitarea căsătoriilor între evrei și creștini citând dreptul canonic în

²⁹ Joseph L. Lichten, „The Vatican & the Holocaust: A Question of Judgment-Pius XII & the Jews”, în *Jewish Virtual Library*, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/antisemitism/piusdef2.html>, accesat la 12.01.2014, ora 18:30.

³⁰ Pierre Blet, *Pio XII e la seconda guerra mondiale*, p. 226.

Historiographical Debates Concerning the Position and Strategies of Pope Pius the XIIth Regarding the Extermination of Jews by the Nazi Regime", *Astra Sahensis*, III, 5, 2015, p. 136-145 care se susține că autoritatea civilă putea, pentru binele comun, să stabilească din când în când constrângeri în privința căsătoriei.³¹

Ca urmare la acest răspuns, în 27 martie, Cardinalul Maglione îl însărcinează pe Giuseppe Burzio, printr-o telegramă, să intervină pe lângă președintele Republicii Slovace și să apeleze la sentimentele sale de sacerdot. În plus, la 27 aprilie 1942, Burzio trimite o scrisoare pastorală episcopilor, ce e publicată în jurnalele catolice și transmite că: „și evreii sunt oameni, iar din această cauză trebuie acționat prin acte umanitare”.³² Apoi, în 17 februarie 1943, episcopii slovaci trimit guvernului o scrisoare prin care cer ca cel puțin non-arieni botezați să nu mai fie deportați. Trei săptămâni mai târziu, publicau scrisoarea pastorală în favoarea evreilor convertiți la catolicism, episcopii amintind că legile statului sunt clare: nimeni nu poate fi pedepsit fără să fi comis o crimă.

Mai mult decât atât, în 7 aprilie 1943, însărcinatul cu afaceri al Sfântului Scaun critică tratamentul inuman față de evrei într-o audiență la ministrul de externe Vojtech Tuka, însă acesta afirmă că nu înțelege interesul Vaticanului cu privire la problema evreiască și că el are ca misiune eliberarea Slovaciei de această ciumă. O lună mai târziu, Cardinalul Maglione insistă asupra suspendării deportărilor printr-o notă scrisă adresată ministrului Sidor. Astfel, în 5 mai 1943, Vaticanul condamnă în mod explicit „eliminarea forțată a persoanelor care fac parte din rasa evreiască și [...] este deplâns faptul că guvernul slovac din timpul războiului se consideră pe sine catolic, atunci când, în mod evident, învățătura catolică a fost încălcată în fiecare zi”.³³ În cele din urmă, președintele Jozef Tiso îl convoacă pe însărcinatul cu afaceri al Sfântului Scaun exprimându-și regretul despre măsurile adoptate de ministrul de interne, iar miniștrii slovaci iau în considerare intervențiile Vaticanului și decid stoparea deportărilor. Astfel, în 4 iunie 1943, Burzio anunță că deportările au fost efectiv stopate și din a doua jumătate a anului 1943 în Slovacia se revine la o situație liniștită.

În cursul anului 1944 reapar însă amenințările la adresa evreilor. Apropierea armatei ruse, la sfârșitul lui august 1944, a provocat o revoltă împotriva regimului Partidului Popular, trupele germane fiind trimise în Slovacia să pună capăt revoltei. Odată cu acestea a venit și poliția secretă de stat și deportările reîncep. În 15 septembrie, Giuseppe Burzio dă alarma superiorilor săi deoarece Gestapo arestează în masă evreii slovaci și face presiuni asupra Vaticanului pentru a interveni într-o manieră mai energică. În acest sens, Burzio primește ordine să intervină în primul rând pe lângă ministrul de externe și eventual, pe lângă Jozef Tiso.

În 7 octombrie, ministrul Sidor comunică Vaticanului că germanii ar fi avut intenția de a deporta evreii, dar datorită intervenției președintelui Tiso s-ar fi ajuns

³¹ *Ibidem*, pp. 228-229.

³² *Ibidem*, p. 227.

³³ Gary L. Krupp, *Pope Pius XII and World War II. The Documented Truth: A Compilation of International Evidence Revealing the Wartime Acts of Vatican*, Editura Pave The Way Foundation, 2012, p. 80.

la un acord astfel încât evreii să fie duși pe câmpul la muncă în loc să fie deportați. În jur de 2000 de israelieni au fost opriți și supuși unui tratament aspru. În aceste condiții, însărcinatul cu afaceri al Nunțiatului din Bratislava, Giuseppe Burzio s-a întors la președintele republicii pentru a obține intervenția acestuia cel puțin în favoarea evreilor botezați, dar în 26 octombrie 1944, însărcinatul cu afaceri al Sfântului Scaun telegrafia că eforturile sale s-au dovedit a fi în van: „*deportările erau în curs și vânătoria continua. Guvernul și-a pierdut independența și populația se întreba de ce președintele Tiso nu s-a decis încă să își dea demisia*”.³⁴ Într-o nouă încercare diplomatică de salvare a evreilor din Slovacia, Papa Pius al XII-lea s-a decis să-i trimită o telegramă semnată lui Burzio, care avea să se întâlnească cu președintele pentru a-i exprima durerea față de suferințele evreilor și pentru a face apel la sentimentele sale sacerdotale. În 9 noiembrie îi este înmănat lui Giuseppe Burzio răspunsul lui Tiso. Scrisoarea era marcată de expresii de indiferență față de Sfântul Părinte și apăra guvernul slovac invocând superioritatea națiunii slovace și argumentând că guvernul slovac a fost constrâns să ceară ajutorul protectorului german.

În Croația, prezența Sfântului Scaun s-a simțit prin intermediul Mons. Giuseppe Ramiro Marcone, care a fost trimis la Episcopatul Croat în vara anului 1941. Misiunea acestuia avea „*un scop complet spiritual și religios [...] din care rezultă că Prea Sfințitul Abbot Marcone vizitând Regatul Croația [...] se va strădui să evite contactul oficial cu autoritățile, în așa fel încât misiunea să fie, și să pară a fi, în conformitate cu dorințele Sfântului Scaun, de natură strict religioasă [...] În special, Prea Sfințitul Prelat va sfătui și va sprijini pe Monseniorul Stepinac și Episcopia în combaterea influenței malefice a propagandei neo-păgâne, care ar putea fi exercitată în organizarea noului stat*”.³⁵

Începând de la 10 februarie 1942, Abbot Marcone a fost rugat să se apropie, cu o anumită rapiditate, de autoritățile din Ustasa și să pledeze pentru cauza evreilor care urmau să fie luați în lagărele de concentrare. Șeful poliției, Eugenio Kvaternik l-a informat atunci că guvernul german îi obligă să transfere toți evreii în Germania, că în timp au fost uciși 2 milioane de evrei și că aceeași soartă o vor avea și evreii croați, mai ales cei aflați în incapacitate de muncă.³⁶

La cererea Șefului Rabin Dr. Freiburger, Marcone a vorbit cu Șeful Poliției, Eugen Kvaternik rugându-l să nu fie considerate ca fiind evreiești căsătoriile mixte, ci ca parte a Bisericii Catolice. Șeful Poliției, „*a fost destul de meditativ și imediat a dat ordinul de a se publica în ziare că anunțurile au fost anulate. Că toți evreii dintr-o căsătorie mixtă nu ar trebui să fie deranjați de acum înainte, și că cei care erau încă în viață în lagărele de concentrare ar trebui să fie eliberați imediat*”.³⁷ În 31 mai 1943, Marcone comunica asigurările Ministrului de Externe potrivit căruia căsătoriile mixte erau protejate.³⁸

³⁴ Pierre Blet, *Pio XII e la seconda guerra mondiale*, p. 235.

³⁵ Giovanni Preziosi, „Mission in Croatia on Behalf of Pius XII”, în *L'Osservatore Romano*, 9 August 2011, p. 1, <http://www.ewtn.com/library/chistory/croatp12.htm> accesat la 11.01.2014, ora 15:40.

³⁶ Pierre Blet, *Pio XII e la seconda guerra mondiale*, p. 237.

³⁷ Giovanni Preziosi, „Mission in Croatia on Behalf of Pius XII”.

³⁸ Pierre Blet, *Pio XII e la seconda guerra mondiale*, p. 239.

Historiographical Debates Concerning the Position and Strategies of Pope Pius the XIIth Regarding the Extermination of Jews by the Nazi Regime", *Astra Sahensis*, III, 5, 2015, p. 136-145

Măsurile de ajutorare a evreilor au fost luate de către Sfântul Scaun și în privința Ungariei. Astfel, în statul ungar, aproximativ 80.000 de certificate de botez au fost emise de către autoritățile bisericești pentru evrei.³⁹ În timpul ocupației germane din Ungaria din martie 1944, Papa Pius al XII-lea, împreună cu Nunțul Apostolic din Budapesta, Angelo Rotta, a insistat pe lângă guvernul ungar să fie moderat în planurile sale privind tratamentul evreilor: „*Papa Pius al XII-lea a protestat împotriva deportării evreilor și, atunci când protestele sale nu s-au luat în seamă, el a telegrafiat din nou și din nou. Cererile Papei, combinate cu proteste similare de la regele Suediei, Crucea Roșie Internațională, Marea Britanie și Statele Unite au contribuit la decizia regentului maghiar, amiralul Horthy Miklós, să înceteze deportările pe 08 iulie 1944*”.⁴⁰

Faptul că Papa Pius al XII-lea a ales o strategie mai puțin vizibilă pentru a contracara acțiunile naziste nu denotă nepăsare ci, din contră, demonstrează preocuparea suveranului pontif pentru salvarea a cât mai multor vieți omenești. În condițiile în care Social Naționaliștii au demonstrat că vor acționa cu și mai multă brutalitate în cazul în care îndrăznește cineva să se ridice împotriva lor, cea mai potrivită strategie a devenit abținerea de la condamnarea publică și recurgerea la diplomație bilaterală cu diferite state și întreprinderea unor „operațiuni secrete” de salvare a evreilor. Astfel, suveranul pontif a îndemnat și susținut activitatea oamenilor Bisericii și a instituțiilor catolice, care prin adăpostirea în mănăstiri și biserici, prin eliberarea de certificate de botez sau căsătorie și prin încercările de a organiza trecerea evreilor spre state unde să nu fie persecutați au reușit să salveze în jur de 860.000 de evrei. Este posibil ca distrugerea „imaginii neagre” conturate în jurul Papei Pius al XII-lea să mai dureze zeci de ani însă, treptat, mai ales după deschiderea arhivelor Vaticanului în totalitate, adevărul va fi de incontestat.

³⁹ National Association of Catholic Families, „Pius XII And The Jews-Fact Sheet”, <http://www.ewtn.com/library/answers/factsp12.htm>, accesat la 11.01.2014, ora 16:45.

⁴⁰ „The Holocaust: Pope Pius XII & the Holocaust”, în *Jewish Virtual Library*, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/anti-semitism/pius.html>, accesat la 12.01.2014, ora 13:10.